

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:3359

av Fredrik Malm m.fl. (L)

med anledning av prop. 2015/16:128 Ett särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden

---

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen antar regeringens lagförslag med de motivuttalanden som framgår av motionen.

Motivering

När allvarliga brister eller rentav lagbrott upptäcks på en arbetsplats visar det sig i efterhand ofta att missförhållandena varit kända, men att medarbetarna dragit sig för att berätta om dem. Ofta är oron ogrundad, men det har inträffat fall där arbetsgivare utsatt personalen för direkta eller indirekta påtryckningar om att hålla tyst. I vissa branscher kan detta även få allvarliga följder för tredje man. Missförhållandena kan leda till att människor utsätts för hälsorisker, ökade olycksrisker eller vanvård.

I Sverige råder en stark och grundlagsfäst meddelarfrihet med exempelvis rätt till källskydd för den som hör av sig till massmedier. Det är viktigt att detta följs upp med ett stärkt skydd för medarbetare som berättar om brister eller risker i den egna verksamheten. Ett sådant skydd kan bland annat handla om att det på arbetsplatsen finns en tydlig struktur och policy för hur medarbetare ska göra som vill slå larm om något som inte är som det ska vara. Kunskapen om dessa riktlinjer behöver också finnas hos medarbetarna själva, så att de kan dra nytta av dem.

Men därutöver behövs även ett tydligare lagskydd, så att arbetsgivaren riskerar rättsliga konsekvenser om en arbetstagare som slagit larm – en så kallad visselblåsare – utsätts för bestraffningsåtgärder.

Därför välkomnar Liberalerna att det nu föreslås regler om möjlighet att utdöma skadestånd av den som utsätter visselblåsare för repressalier. Detta ligger i linje med det som Liberalerna aktivt arbetat för under lång tid. Ökat skydd för visselblåsare var en särskild punkt i det arbetsmarknadspolitiska program som antogs av landsmötet 2009 och som därefter blev vägledande för vårt arbete i alliansregeringen.

I februari 2013 medverkade Liberalerna till att alliansregeringen gav en särskild utredare i uppdrag att se över skyddet för arbetstagare som slår larm om olika former av missförhållanden, oegentligheter eller brott och föreslå åtgärder som syftar till att stärka skyddet och skapa ett tydligare regelverk (dir. 2013:16). Utredaren redovisade sina förslag i betänkandet Visselblåsare. Stärkt skydd för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden (SOU 2014:31), som ligger till grund för förslagen i regeringens proposition.

Liberalerna står bakom huvuddelen av de förslag som läggs fram i propositionen. På en väsentlig punkt tar vi dock avstånd från regeringens resonemang, nämligen att lagen omfattar situationer där det påstådda missförhållandet enbart består i att något anses vara ”oetiskt”.

I korthet innebär lagförslaget alltså att den arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet ska kunna få skadestånd om han eller hon utsätts för repressalier för att ha slagit larm. Lagen är tvingande till arbetstagarens förmån och kan inte avtalas bort. Med allvarliga missförhållanden avses brott med fängelse i straffskalan samt ”därmed jämförbara missförhållanden”. Det är i regeringens uppräkningslista av vad som kan åsyftas med detta som problemet ligger.

Uppräkningen av ”jämförbara missförhållanden” börjar med flera exempel som är okontroversiella. Det handlar bland annat om brott mot regler på arbetsmiljö- och finansmarknadsområdet där sanktionsavgifter används i stället för straff. Vidare nämns kränkningar av grundläggande fri- och rättigheter, korrupt beteende, risker för liv, säkerhet och hälsa, skador på miljön eller felaktig användning av allmänna medel.

Vidare nämns brott mot arbetsgivarens interna regler och principer. Detta kan i och för sig diskuteras, eftersom kommunala värdegrunder, företags uppförandekoder och liknande dokument normalt inte har någon rättsligt bindande status. Å andra sidan kan både offentliga och privata arbetsgivare använda denna sorts dokument för att marknadsföra sig själva gentemot allmänheten och stärka sitt varumärke, och det torde då ha ett allmänintresse att få klarlagt om kommunen eller företaget i själva verket bryter flagrant mot det som de själva förbundit sig till. Även detta exempel på vad som i lagens mening ska utgöra missförhållande kan alltså Liberalerna godta.

Som ett sista exempel i den icke uttömmande listan nämns därefter ”oetiska förhållanden”. Här blir regeringens resonemang däremot starkt problematiskt.

Naturligtvis är det så att brottsliga handlingar och andra missförhållanden av det slag som nämns ovan normalt uppfattas som oetiska. Det är dock inte detta som regeringen tar sikte på. Regeringens resonemang innebär i stället att ”oetiskt förhållande” blir ett självständigt kriterium. På så vis omfattar lagens tillämpningsområde även sådant som anses vara ”oetiskt” trots att det inte i något avseende innebär lagbrott, kränkningar av fri- och rättigheter, risker för liv, säkerhet, hälsa eller miljö, brott mot interna föreskrifter eller liknande.

Att i lagen ta in resonemang om vad som är ”etiskt” och ”oetiskt” är förenat med stora risker. Till att börja med blir det omöjligt för den enskilde arbetstagaren att förutse i vilka lägen lagen erbjuder skydd. Hur ska den anställde på förhand kunna veta om domstolen delar hans uppfattning om vad som är oetiskt? Det går naturligtvis inte att göra, och därmed kan lagen aldrig ges en förutsägbar tillämpning.

Att göra ”oetiska förhållanden” till ett självständigt kriterium gör dessutom lagens effekter mer svårförutsägbara även för andra än arbetstagaren själv. Detta kan i särskilt hög grad gälla inom verksamheter som är omdebatterade men lagliga. Pälshandel, uppfödning av minkar för pälsens skull, omskärelse av pojkar eller import av halal- och koscherslaktat kött är några exempel på lagliga verksamheter som är kontroversiella.

Ska lagstiftningen komma till användning i högre utsträckning vad gäller dessa verksamheter enbart därför att stora delar – ibland rentav en majoritet – av allmänheten tar avstånd från dem? Regeringens resonemang pekar på att svaret skulle kunna bli jakande.

Dels skriver regeringen att ”arbetstagares personliga etiska övertygelser [inte ska] tillämpas någon betydelse”, dels poängterar den att förhållanden ”kan vara grovt stötande för en stor majoritet av allmänheten utan att vara kriminaliserade”. Därefter fastslår regeringen: ”Det kan finnas ett allmänintresse av att oetiska förhållanden avslöjas, som inte minst ligger i intresset av allmän upplysning och en informerad samhällsdebatt om sådana förhållanden.” I förlängningen av detta resonemang ligger att visseblåsarlagen desto lättare kan tillämpas på en viss verksamhet ju mer omstridd denna är hos allmänheten och ju fler som tycker att den är omoralisk, även om verksamheten i fråga följer lagar, föreskrifter och styrdokument.

Till stöd för sitt resonemang anför regeringen att det i Europadomstolens praxis anses finnas ett särskilt stort allmänintresse när det gäller ”grym och oetisk djurhållning” samt ”oetiska anställningsförhållanden”. Dessa exempel, hämtade från en

domstol med jurisdiktion över 47 länder, övertygar dock inte vad gäller utformningen av den svenska lagtexten.

Sverige har Europas och kanske världens strängaste djurskyddslag, och den svenska arbetsmarknadslagstiftningen ger tillsammans med kollektivavtal och andra normerande föreskrifter ett mycket starkt skydd mot att anställda exploateras. Om lagskyddet har luckor ska det uppmärksammas, men i så fall genom att lagarna förbättras och inte genom att staten i generella ordalag utpekar vissa förhållanden som ”oetiska”. Det bör i sammanhanget även noteras att Europarådets rekommendation om skydd för visseblåsare inte innehåller någon uppmaning till medlemsstaterna att låta begreppet ”allmänt intresse” omfatta även ”oetiska förhållanden” (se SOU 2014:31 s. 243).

Den europeiska dimensionen ger tvärtom argument för en försiktig hållning vad gäller lagstiftning som bygger på allmänna antaganden om vad som uppfattas som etiskt hos befolkningsmajoriteten i ett samhälle. Utgångspunkten måste vara att den svenska lagstiftningen håller en sådan standard att den skulle kunna vara normerande för andra europeiska länder. Men det som är ”grovt stötande för en stor majoritet av allmänheten”, och där det därmed skulle kunna ”finnas ett allmänintresse av att oetiska förhållanden avslöjas”, kan vara helt andra saker i andra länder.

Exempelvis i synen på abort och hbt-personers rättigheter finns stora skillnader mellan länder i vad som uppfattas som etiskt acceptabelt. I en undersökning utförd av TNS 2005 på uppdrag av dåvarande Euro RSCG sade endast 23 procent av de svarande i Polen att de instämde mycket i påståendet att en kvinna som inte vill få barn ska ha rätt till abort. I 2010 års upplaga av European Social Survey 2010 instämde 89 procent av de svarande i Sverige i påståendet att ”homosexuella borde få leva som de själva vill”, men bara 28 procent av de svarande i vårt grannland Litauen.

Ur ett europeiskt perspektiv är det alltså riskabelt att den svenska regeringen tycks välja en argumentationslinje där den breda majoritetens moraluppfattning läggs till grund för vilka förhållanden som ska stämplas som ”oetiska” i lagens mening.

Lagrådet har pekat på att det är förenat med betydande svårigheter att avgöra vad som är grovt stötande för en stor majoritet av allmänheten. Sveriges advokatsamfund har avstyrkt att lagstiftningen innehåller allmänna hänvisningar till etik, och menar att detta varken är rättssäkert eller ändamålsenligt. Vi instämmer i denna kritik.

Liberalerna tar avstånd från att i lagstiftningen göra generella hänsyftningar på majoritetens moraluppfattningar. Det är angeläget att lagens tillämpningsområde bestäms på ett objektivt sätt och på ett sätt som innebär enhetlig och rättssäker tillämpning för såväl minoritet som majoritet i ett samhälle. Allmänna antaganden om

vilka förhållanden som i ett samhälle ska utpekas som etiska eller oetiska bör därför inte ligga till grund för en bedömning av vad som är ett allvarligt missförhållande i lagens mening.

Fredrik Malm (L)

Maria Arnholm (L)

Tina Acketoft (L)

Christer Nylander (L)

Erik Ullenhag (L)

Emma Carlsson Löfdahl (L)

Birgitta Ohlsson (L)